

Děti pod stromeček II.

Dan Šťastný

Když před čtyřmi lety vyšel stejnojmenný článek na toto vpravdě vánoční téma (Terra Libera 12/2004), nenapadlo mne, že by se mohla historie opakovat. Příčinou ale není jen libování si v názvech obsahujících „II.“ (jak se může čtenáři tohoto čísla z názvu obou příspěvků zdát), ale hlavně několik událostí, k nimž i v tomto roce došlo.

Stejně jako v minulých letech se i letos dostalo do konfliktu se zákonem několik lidí. Za své nabídky dětí přes inzerát byli z obchodování s lidmi obviněni rodiče třeba v Kanadě („Novorozená holčička, sedm dní stará, zdravá a moc hezká“ za 10000 kanadských dolarů, na grigslist.com) či v Německu („Nabízím k prodeji své téměř nové dítě, protože hodně brečí. Jde o chlapečka, měří 70 centimetrů“, na portálu eBay, začínali na 1 euru). Zatímco v těchto případech se mohlo jednat jen o žert (jak tvrdili obvinění v obou případech), v Polsku k předání dítěte došlo a všichni zúčastnění – matka, novorozeně i adoptivní pár z Anglie – skončili ve vazbě (v případě novorozeněte nazývané *ústav pro novorozence*). Opravdu jedinečným se však stal v minulém roce trest Fondu ohrožených dětí (FOD) za to, že domluvil osvojení dítěte bezdětnému páru s těhotnou ženou v sociální tísní. Úředník Ministerstva práce a sociálních věcí případ označil jako „nejzávažnější delikt v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, který jsme měli“.

Nad obchodem s dětmi se lze pohoršovat z pozic spořádaných a zdravých rodin tím, že budeme prodávající matky označovat za krkavčí a chamtivé a kupující rodiče za organizované obchodníky s dětmi. Odvedeme-li v tomto zařkávání dobrou práci, pak se nám krásně zapomene na osud někoho, o něž nám jde údajně v první řadě: na osud dítěte. Uvědomují si ale lidé zahlcení blažeností nad tím, že se zase podařilo obchodu s dětmi zabránit, že předmět nezdařeného obchodu – dítě – není nyní u těch, kdo je tak moc chtěli, ale u toho, kdo je chtěl prodat (tedy v tom lepším případě), anebo dokonce v ústavu, kde je láska k němu předepsána v pracovní smlouvě?

V žádných z četných zpráv o obchodech s dětmi se nikdy nepotvrzuje myšlenka, že by někdo kupoval děti za jiným účelem, než aby se stal adoptivním rodičem. Na tom nic nemění ani existence možných prostředníků, neboť konečnými kupujícími zůstávají vždy potomkachtivé páry. Je-li tedy cílem obchodů s dětmi prostě adopce, pak bránění těchto obchodů prostě zpomaluje tento proces a způsobuje, že 1) více dětí čeká v ústavě na adoptivní rodiče, 2) více dětí žije v rodinách, které o ně nemají valný zájem, a 3) více (počatých) dětí se ani nenarodí - jejich život je ukončen potratem.

Kdokoliv, komu leží na srdci osud dětí, by měl všech třech výše uvedených skutečností litovat a seriózně se zamyslet, zda by legalizace soukromých adopcí nemohla náhodou pomoci. Namísto toho slyšíme jen stereotypní odsuzování peněžního aspektu celé transakce a zabeďněné moralizování, že to přece nejde. Je to jako s obchodem s orgány: kvůli údajně neetičnosti daného jednání umírají lidé anebo zůstávají rodiče bez dětí a děti bez rodičů. Koho tyto zákony chrání? Co je to za etiku, když v jejím jménu trpí nemocní a děti?

Polský chlapeček z jednoho z letošních příběhů mohl oslavit Vánoce se svými novými rodiči v Anglii a polská matka si mohla pomoci k penězům, které evidentně před svým novorozeným synem preferovala. Namísto toho jsou všichni tři smutní, a to nejen proto, že to nevyšlo, ale také proto, že za svůj pokus si navzájem pomoci ponosou vážné následky. O štěstí chlapečka v ústavu lze i bez konzultace s dětským psychologem přinejmenším pochybovat. Zato policie, zákonodárci, církev a další „ochránci“ společnosti slaví.

A pak že každý vánoční příběh má happyend...

Dan Šťastný je ekonomem a je editorem měsíčníku TERRA LIBERA
(dan.stastny@libinst.cz)

Rothbardova teorie smlouvy II.: „zicizitelné“ a „nezicizitelné“ statky

Matěj Šuster

V první části článku (Terra Libera 9/2008) jsem popsal hlavní prvky „Rothbardovské“ teorie smlouvy a aplikoval jsem tuto teorii na některé konkrétní případy. V navazujícím textu se zaměřím na otázku, jakými argumenty Rothbard & spol. tuto teorii obhajují a nakolik jsou jejich argumenty přesvědčivé.

I. „Vlastnické pravidlo“ versus „odpovědnostní pravidlo“
Odrasovým můstkem k dalším úvahám nám bude klasifikace, kterou zavedli Guido Calabresi a Douglas Melamed ve svém hojně citovaném článku [Calabresi 1972]. Dle těchto autorů může právní řád chránit oprávnění („entitlements“) jednotlivých lidí třemi základními způsoby:

- vlastnickým pravidlem („property rule“)
- odpovědnostním pravidlem („liability rule“)
- nezicizitelností („inalienability“)

Je-li dané oprávnění chráněno *vlastnickým pravidlem*, znamená to, že ostatní lidé jsou bezpodmínečně povinni zdržet se veškerých zásahů do tohoto práva. Jakýkoli zásah do takto „absolutně“ garantovaného práva je legální pouze tehdy, pakliže dotyčná osoba k takovému jednání získá platné *svolení* od toho, komu dané právo patří. Právně přípustná je tedy jen *dobrovolná směna* mezi vlastníkem práva a druhou osobou. Majitel oprávnění obdrží při dobrovolné směně takovou protihodnotu, která odpovídá tomu, nakolik subjektivně oceňuje právo, jehož se vzdává (v opačném případě by ke směně nepřistoupil). Tak např. kdyby se problematika *tzv. imisí* striktně řídila vlastnickým pravidlem, pak by majitel pozemku měl právo na to, aby hranice jeho pozemku nikdy *nepřekročil žádný hluk či kouř* ze sousedních pozemků. Mohl by se tudíž úspěšně domoci toho, aby sousedé upustili od veškerých imisí na jeho pozemek. V oblasti smluv by „vlastnické pravidlo“ vedlo k závěru, že oprávněné straně (věřiteli) přísluší právo *přímo na konkrétní plnění*, ke kterému se druhá strana ve smlouvě zavázala (kupř. zhotovení svátečního obleku). Dlužník by se tedy nemohl po právu zprostit svého závazku tím, že věřiteli místo sjednaného plnění vyplatí pouhý peněžní ekvivalent tohoto plnění (např. tržní cenu obleku). Věřitel by vždy měl svrchované právo odmítnout peněžní náhradu a trvat na dodržení smlouvy.

Naproti tomu, pakliže je určité oprávnění chráněno *odpovědnostním pravidlem*, znamená to, že ostatní lidé smějí zasáhnout do daného práva, ale jsou povinni majiteli oprávnění nahradit „objektivně určenou“ škodu, kterou v důsledku inkriminovaného zásahu utrpěl. Jde tu de facto o *vynucenou směnu* mezi dvěma stranami, přičemž kompenzace ve výši tržní ceny poškozenému málokdy nahradí újmu

(pokračování na straně 2)

v plném rozsahu. Poškozený totiž měl již předtím možnost daný statek za tržní cenu prodat, avšak neučinil tak, z čehož lze usuzovat, že si dotčený statek subjektivně cenil více, než kolik činila tržní cena. *Příklad:* vyvlastnění pozemku z důvodu „veřejného zájmu“ za peněžitou náhradu je případem, kdy je vlastnictví pozemku chráněno toliko „odpovědnostním pravidlem“, nikoli „vlastnickým pravidlem“. U smluv by „odpovědnostní pravidlo“ znamenalo, že by dlužník měl vždy právo se ze smlouvy „vykoupit“. Soud by dlužníkovi nesměl uložit, aby věřiteli poskytl přesně to, k čemu se zavázal, nýbrž by jej mohl pouze odsoudit k tomu, aby věřiteli nahradil „objektivně vyčíslenou“ škodu, kterou mu dlužník nesplněním smlouvy způsobil. Smluvní závazek něco dát či něco vykonat by tak ve skutečnosti byl jen závazek zaplatit náhradu škody, kterou určí nezúčastněná třetí strana (soud).

Konečně, „nezcizitelnost“ je určité oprávnění chráněno tehdy, pokud majitel nesmí toto oprávnění *platně převést* na jinou osobu (tj. prodat, popř. ani darovat). Tak např. v současnosti není přípustné smluvně převést na někoho jiného právo hlasovat v parlamentních volbách. Podobně dnes není právně závazná smlouva o prodeji sama sebe do otroctví. Lze-li tu vůbec hovořit o ochraně majitele daného práva, pak se jedná o *paternalistickou* ochranu: některá práva se považují za natolik základní a stěžejní, že mají náležet každému člověku, i kdyby se jich sebevíce chtěl vzdát ve prospěch jiné osoby.

Aplikujeme-li výše nastíněné schéma na Rothbardovu teorii smlouvy, zjistíme, že jeho teorie smlouvy spočívá na těchto třech hlavních tezích:

- 1) Je-li daný statek *dle své přirozené podstaty směnitelný*, pak má majitel svrchované právo jej převést na někoho jiného. Neexistují tedy žádná oprávnění, která by sice bylo možno *fakticky převést* na někoho jiného, avšak majitel těchto práv by byl „právně chráněn“ *zákazem jejich zcizení* (důsledný „anti-paternalistický postoj“).
- 2) Je-li naopak dotčený statek dle své povahy *fakticky nepřevoditelný* na jinou osobu, pak smlouva o převodu takového statku nemá žádné právní účinky.
- 3) Jestliže je předmětem smlouvy převod práva ke *zcizitelnému* statku, věřiteli náleží právo domáhat se přímo sjednaného plnění, nikoli jen peněžního ekvivalentu tohoto práva.

Právně závazné smlouvy mají tedy být dle Rothbarda vždy a bez výjimky chráněny *vlastnickým pravidlem*. Naopak, pokud sjednaný závazek jako takový není právně vynutitelný (protože převáděný statek je „přirozeně nesměnitelný“), pak se věřitel nemůže úspěšně domáhat ani náhrady škody za nesplnění tohoto závazku.

Pro srovnání, v anglo-americkém právu je u smluv dominantní „liability rule“, nikoli „property rule“. Věřitel má primárně právo na *peněžitou náhradu* škody, jež mu vzešla v důsledku nesplnění smlouvy („breach of contract“). Ideálně má obdržet takovou peněžitou částku, která by jej učinila indiferentním mezi alternativou, že dlužník smlouvu splní, a případem, kdy mu dlužník místo toho vyplatí příslušný peněžitý obnos. Toto obecné pravidlo se však neuplatní tehdy, když věřitel prokáže, že by vzhledem k okolnostem konkrétního případu nebyla peněžitá náhrada *adekvátní kompenzací* za nesplnění smlouvy. Soud by pak dlužníkovi uložil, aby plnil podle smlouvy („specific performance“). Tak tomu bývá zejména tehdy, je-li předmětem smlouvy převod nějaké jedinečné (resp. nezastupitelné) věci – např. určitá nemovitost, originál obrazu od slavného malíře atd. „Specific performance“ však nepřipadá v úvahu tam, kde je předmětem závazku osobní služba. V těchto případech se věřitel může domáhat jen náhrady škody, kterou v důsledku nevykonání osobní služby utrpěl (striktní „odpovědnostní pravidlo“).

Naproti tomu v Evropě se smluvní právo typicky řídí „vlastnickým pravidlem“, tj. věřitel má primárně právo se domáhat toho, aby soud dlužníkovi uložil splnění závazku. Dlužno dodat, že i kdyby soud přikázal dlužníkovi vykonat osobní službu (např. zhotovit určitou věc), je následně taková povinnost exekučně vynucována nikoli tak, že by dlužník byl násilím přinucen danou službu vykonat, nýbrž je splnění této povinnosti vynucováno jen *nepřímo*, totiž ukládáním peněžitých pokut.

II. (Ne)dobrovolné otroctví: zcizitelné versus nezcizitelné statky

Východiskem Rothbardových úvah je otázka, zda je *právně závazná a vynutitelná* dohoda, kterou člověk *sám sebe prodává* (popř. i „daruje“) *do otroctví*, tj. podrobuje se trvale a neodvolatelně rozhodovací pravomoci někoho jiného. Rothbard tuto dohodu za právně vynutitelnou nepokládá. Dokud takový člověk dobrovolně hraje roli otroka, pak de facto otrokem není (nevykonává nic, k čemu by byl donucen), jakmile však změní svůj názor a odmítne hrát nadále roli otroka, není přípustné jej násilím nutit, aby inkriminovanou dohodu dodržel. Podobně nepřijatelná by ovšem byla i snaha násilím (právně) vynutit na někoho, aby vykonal jakoukoli osobní službu, k jejímuž výkonu se v minulosti zavázal, ale nyní odmítá splnit tento závazek. Tyto případy se v Rothbardových očích liší *jen intenzitou* omezení „sebevlastnictví“, nikoli však svou *podstatou*. V obou případech by bylo donucení nelegitimní a vedlo by k „nucené práci“, resp. k částečnému či úplnému „zotročení“ dotčeného jedince.

Proč je však smlouva o „dobrovolném otroctví“ dle Rothbarda nevynutitelná?

Jak již bylo naznačeno, Rothbard striktně rozlišuje mezi statky, které jsou „*přirozeně směnitelné*“ („alienable goods“), a naopak statky, které jsou dle své povahy *nesměnitelné* („inalienable goods“). Každý člověk je svrchovaným vlastníkem své vůle a svého těla. Lidská vůle a vláda nad vlastním tělem je *fakticky nezcizitelná* na někoho jiného, a proto se dle Rothbarda nikdo nemůže právoplatně zavázat k tomu, že bude – ať již trvale, nebo dočasně – ve prospěch někoho jiného vykonávat nějakou službu. Svůj náhled na „přirozenou nesměnitelnost“ některých statků se Rothbard pokusil blíže vysvětlit např. v monografii *The Ethics of Liberty* [klíčová kapitola byla publikována v minulém čísle TL]:

„Existují určité důležité statky, které jsou z povahy věci a přirozené podstaty člověka nesměnitelné, tj. *nemohou být fakticky převedeny na někoho jiného*, a to ani dobrovolně. Konkrétně: člověk nemůže zcizit svou vůli, přesněji řečeno svou kontrolu nad vlastní myslí a tělem. (...) Každý člověk má kontrolu nad svou vůlí a osobou, a tyto prvky tvoří jeho inherentní a nezcizitelné vlastnictví. Je-li ale vlastní vůle a kontrola nad svou osobou nepřevoditelná na jiného člověka, pak je stejně tak nezcizitelné i jeho *právo kontrolovat svou osobu a vůli*.“ [Rothbard: EOL, str. 135]

Obdobně na jiném místě *The Ethics of Liberty* Rothbard tvrdí:

„Z povahy věci nemůže [nikdo] prodat sama sebe do otroctví tak, aby tento jeho prodej byl proti němu vynutitelný - neboť to by znamenalo, že se *předem vzdává své budoucí vůle, resp. kontroly nad svou osobou*. Jinak řečeno, člověk (...) nemůže sám sebe, i kdyby sebevíce chtěl, transformovat do trvalého kapitálového statku ve vlastnictví někoho jiného. Je tomu tak proto, že se nemůže zbavit své vlastní vůle; jeho vůle se v budoucnu může změnit a může odmítnout současná ujednání.“ [Rothbard: EOL, str. 40-41]

Tyto argumenty se mi ovšem jeví jako poněkud problematické. Rothbard tvrdí, že předpokladem toho, aby člověk mohl právoplatně převést „X“ na někoho jiného, je, aby „přirozená podstata“ onoho „X“ *vůbec fakticky umožňovala* jeho transfer. Potíž ovšem spočívá v tom, že Rothbard nesprávně identifikuje, co je v našem případě tímto „X“, které je převáděno. Zavázal-li se, že pro někoho jiného budu až do konce svého života vykonávat jisté práce a budu bezpodmínečně posluchat jeho rozkazy, nikterak to nevyžaduje, abych se v jeho prospěch vzdal „bezprostřední vlády nad svým tělem“ či „práva

na změnu své vůle“. Plně tu postačuje, pokud na druhého převedu právo, aby mé budoucí jednání kontroloval a ovládal *nepřímým způsobem* (zejm. násilím). Klíčová tudíž není problematika zcizitelnosti „vlastní vůle“ či „bezprostředního ovládnutí svého těla“, nýbrž otázka, zda mohu platně převést na jinou osobu právo, aby vůči mně v budoucnu použil násilí, kdybych nesplnil dotyčný závazek [srov. Kinsella, str. 31-32, viz též Block, str. 47]. Vezměme si např. smlouvu, v níž se zavážu, že budu doživotně vykonávat ve prospěch jiné osoby určité práce, a zároveň svolím k tomu, abych byl tělesně potrestán (či dokonce usmrčen) v případě, že tomuto svému závazku v budoucnu nedostojím. Z jakého důvodu je taková smlouva inherentně nevymahatelná? Obstálo by tvrzení, že je *fakticky nemožné* převést na někoho jiného takovéto dílčí právo k vlastnímu tělu?

Jinou možností je, že dělicí linie - pokud vůbec nějaká existuje - nevede mezi statky, které mají povahu „osobní služby“, a ostatními statky, nýbrž spíše mezi (1) právy týkajícími se *externích zdrojů* a (2) právy vztahujícími se k *člověku samotnému* (jeho tělu). Tak např. Stephan Kinsella tvrdí, že zatímco vnější zdroje jsou „přírozeně směřitelné“, vlastní tělo je *nezcizitelné*. Závazné jsou proto jen takové smlouvy, které mají povahu podmíněného převodu právního titulu ke vzácným statkům, které jsou *externí vůči lidskému tělu* [Kinsella, str. 25].

Je ovšem bohužel nutno konstatovat, že se ani Kinsellovi nepodařilo předložit dostatečně přesvědčivé argumenty ve prospěch tohoto stanoviska. V jeho očích spočívá klíčový rozdíl mezi vlastním tělem a externími statky v tom, že zatímco k získání vnějších zdrojů musí člověk vždy vyvinout cílevědomé „přivlastňovací“ jednání, vlastní tělo si *nepřivlastňuje projevem své vůle*, nýbrž je s ním takřkajíc „osudově svázan“. Kinsella z tohoto faktu nějakým způsobem vyvodil, že předpokladem toho, aby člověk mohl převést příslušný statek na někoho jiného, je, aby šlo o statek, který lze v principu projevem vlastní vůle nabýt:

„Projevím-li navenek svou vůli „prodat“ své tělo, nemá to žádné právní účinky, neboť člověk nemůže pouhým projevem své vůle opustit své tělo (vzdát se svého těla). Právní titul k vlastnímu tělu je nezczizitelný a nemůže být proto předmětem smluvního převodu.“ [Kinsella, str. 31]

Je nepochybně pravdou, že identita člověka je pevně a nerozlučně spjata s jeho tělem. Člověk se tedy doslova vzato *nemůže zbavit svého těla a zároveň zůstat nadále člověkem* (srov. sebevraždu). Můžeme tedy souhlasit s tím, že není *fakticky* (a tudíž ani právně) možné převést na někoho jiného vlastní tělo, potažmo *vylučnou kontrolu* nad vlastním tělem (mí-

něny jsou zde transfery mezi živými, nikoli pro případ smrti).

Nicméně ze skutečnosti, že člověk nemůže během svého života fyzicky opustit vlastní tělo a předat jej někomu jinému, nikterak nevyplývá, že je *fakticky nemožné* vzdát se *dílčích práv* ke svému tělu ve prospěch jiného člověka. Vezměme si třeba případ, kdy svolím k tomu, abych byl tělesně potrestán, kdykoli přijdu-li do práce pozdě. Na takové ujednání můžeme nahlížet tak, že se vzdávám práva na nedotknutelnost své osoby pro případ, že přijdu do práce pozdě. Jinak řečeno, *zříkám se práva na sebeobranu* proti jasně definovanému zásahu vůči mému tělu, nastane-li v budoucnu přesně vymezená situace. Je zřejmé, že mi i po uzavření této dohody nadále *fakticky zůstává schopnost bránit se*, tj. použít fyzické násilí proti tomu, kdo by se pokusil v souladu se smlouvou vykonat na mé osobě tělesný trest. Nicméně tato skutečnost by sama o sobě neměla být na překážku právoplatnosti dotyčné smlouvy. Koneckonců, prodám-li nějakou věc, jež se nachází v mém skladu, také mi *fakticky zůstává* schopnost později kupujícímu fyzicky bránit v tom, aby si věc ze skladu vyzvedl. To však neznamená, že by smlouva byla kvůli tomu neplatná. Pokud bych kupujícímu násilím bránil, aby si vyzvedl věc, kterou jsem mu prodal, jednal bych protiprávně. Podobně by šlo říci, že v našem případě nemám právo se fyzicky bránit vůči tělesnému trestu, neboť jsem se tohoto práva předem vzdal.

Věc se mi zkrátka jeví tak, že právní nevymahatelnost smluv vztahujících se k vlastnímu tělu nelze odůvodnit pouze tím, že dotyčný člověk převádí něco, co je *fakticky nemožné* zcizit. Lépe řečeno, *fakticky nepřevoditelná* je jen *vylučná kontrola* nad vlastním tělem. *Částečné kontroly* nad vlastním tělem se však dle mého soudu lze vzdát ve prospěch jiné osoby, a to např. tak, že svolím k tomu, abych byl v budoucnu někým jiným při splnění určitých podmínek fyzicky potrestán. Z povahy věci sice nelze na druhého převést schopnost bránit se vůči uložení tělesného trestu, ale rozhodující je, že se *vzdávám práva se v daném případě bránit*, a to *fakticky možné* je.

Bylo by jistě velmi lákavé, kdyby člověk mohl dospět k závěru o nevyvratitelnosti např. smlouvy o doživotním nevolnictví již na základě argumentů o „*faktické nepřevoditelnosti*“ daného práva, tj. aniž by se musel věnovat složitým filosofickým a etickým úvahám. Obávám se však, že dosavadní úsilí v tomto směru nebylo bohužel úspěšné. Přinejmenším by bylo nutno daleko podrobněji odůvodnit, v čem konkrétně spočívá ona údajná „*faktická nepřevoditelnost*“ v případech tohoto druhu.

III. Konflikt „minulého Já“ a „aktuálního Já“ ohledně nakládání s vlastním tělem?

Alternativní koncepcí může být toto: jde-li

o závazky týkající se *vlastního těla*, nemůže „současné Já“ platně zavázat „budoucí Já“, tj. žádný takový závazek nelze vynutit proti vůli budoucího Já. Přesněji řečeno, ve vztahu k vlastnímu tělu je *vždy relevantní pouze a jedině souhlas „aktuálního Já“*; člověk má tedy v těchto záležitostech vždy svrchované právo *odvolat souhlas vyslovený jeho „minulým Já“* („aktuálnímu Já“ přísluší jakési „právo veta“).

Zkusme tuto koncepci aplikovat na *smlouvu o prodeji vlastních tělesných orgánů*. Dejme tomu, že s někým jiným uzavřu smlouvu o tom, že s ním směnuji svou ledvinu za 200 000 Kč. Ve smlouvě je uvedena i lhůta, do kdy mám svou ledvinu „předat“ druhé straně. Ze smlouvy však nevyplývá, že bych měl právo od dohody odstoupit a ledvinu si ponechat. Já si však později tuto transakci rozmyslím a rozhodnu se smlouvu zrušit. Druhá strana s tím však nesouhlasí a domáhá se žalobou, aby mi soud nařídil vydat mou ledvinu. Stěžejní otázka zní: je dotyčná smlouva právně vynutitelná proti mé vůli a mohu být po právu donucen k tomu, abych si nechal z těla vyříznout ledvinu a odevzdal ji žalobci?

Rothbard se k této otázce explicitně nevyjadřuje. Jeho teorie smlouvy by se však jistě dala interpretovat i tak, že se zde jedná o *podmíněný transfer vlastnictví k mé ledvině*, a pokud se splnily smluvené podmínky (např. uplynula lhůta k plnění), nejsem ve skutečnosti již legitimním vlastníkem oné ledviny, nýbrž dotyčná ledvina po právu náleží druhé smluvní straně. Odmítám-li ledvinu vydat, dopouštím se „*implicitní krádeže*“ cizího majetku. Je tedy legitimní použít vůči mě násilí a ledvinu mi odebrat. [Pozn: Rothbard by proti tomuto závěru mohl namítnout patrně jen to, že je z podstaty věci „*fakticky nemožné*“ převést vlastnictví ke své ledvině na někoho jiného. Opět ovšem musím konstatovat, že mi vůbec není jasné, proč by takový převod vlastnictví měl být „*fakticky nemožný*“.]

Ostatně, co je větším zásahem do svrchované jurisdikce nad vlastním tělem: (A) to, že mě někdo donutí, abych pro něj i nadále vykonával práci po zbytek doby, na kterou jsem se mu v minulosti smluvně upsal (což může být koneckonců třeba i jen několik málo měsíců), anebo (B) to, že mi někdo násilně odebere můj tělesný orgán, k čemuž jsem se rovněž v minulosti smluvně zavázal, ale nyní s tím nesouhlasím? Máme tu v zásadě čtyři možnosti, jak případy tohoto druhu posuzovat:

(1) Držet se striktního stanoviska, že smlouvy typu (A) i typu (B) jsou vždy a bez výjimky právně vynutitelné [srov. Block, str. 44]

(2) Zastávat opačné, leč obdobné striktní stanovisko, totiž že smlouvy (A) ani smlouvy (B) nikdy nejsou právně vynutitelné proti vůli „aktuálního Já“.

(3) Pokusit se najít relevantní rozdíl mezi smlouvami (A) a smlouvami (B), jenž by ospravedlnil odlišné právní zacházení s těmito případy.

(4) Inspirovat se dnešní právní praxí a pragmaticky ad hoc poměřovat či vyvažovat dotčené zájmy smluvních stran, tj. posuzovat případ od případu, zda je dané (sebe)omezení ještě „přiměřené“, anebo zda je již „příliš tíživé“ a tudíž „v rozporu s dobrými mravů“. Příklad: (sebe)omezení ve formě pracovní smlouvy na dobu tří let bychom označili za přiměřené, zatímco (sebe)omezení delší než tři roky bychom označili za „nepřiměřené“ a tedy právně nezávazné.

Z takto definovaných alternativ bych se nejspíše přikláněl k tomu, že závazky, jejichž předmětem je nakládání s vlastním tělem (mezi živými), by neměly být právně vynutitelné, nýbrž by měly mít povahu pouhé tzv. „*naturální obligace*“ (tj. mohly by být splněny jen dobrovolně). Nezbytný by přitom vždy byl souhlas „aktuálního Já“ v rozhodné době. Záleželo by tak výlučně na vůli „aktuálního Já“, zda bude nadále vykonávat příslušnou činnost ve prospěch někoho jiného, resp. zda si skutečně nechá odebrat svůj tělesný orgán. Samozřejmě, i když byl tělesný orgán odebrán se souhlasem tehdejšího Já, může se posléze pozdější Já cítit „poškozeno“, ale to si holt obě Já musí vyříkat mezi sebou, neboť ve vztahu ke třetím osobám vše proběhlo v době fyzického předání ledviny tak, jak mělo. Poté, co „aktuální Já“ splní smlouvu a předá svou ledvinu, může sice pozdější Já svého rozhodnutí litovat, ale to nic nemění na faktu, že žádného násilí k vydání ledviny nebylo použito, nýbrž věřitel měl souhlas vlastníka těla jak v době uzavření smlouvy, tak v době plnění (odevzdání ledviny). Je to tedy kategoricky odlišná situace, než když si věřitel ledvinu násilně odebere proti vůli „aktuálního Já“.

V čem však spočívá *relevantní rozdíl* mezi smlouvou, v níž současné Já zavazuje budoucí Já ve vztahu k *vlastnímu tělu*, a mezi smlouvou, v níž současné Já zavazuje budoucí Já ve vztahu k *externím statkům*? Tak např. současné Já převede na jinou osobu právo doživotně bydlet v domě, který vlastní. Budoucí Já se posléze cítí poškozeno právním jednáním minulého Já. Jednou odpovědí může být, že navzdory koncepcím některých libertariánsky zaměřených filosofů [srov. Šíma, 2004, str. 58, resp. Josefem Šíma citovaný článek Samuela Wheelera] existuje *fundamentální rozdíl* mezi „vlastním tělem“ a „externími statky“, v jehož důsledku jsou (sebe)omezení týkající se vlastního těla v principu nesrovnatelně *tíživější a závažnější*, než (sebe)omezení vztahující se k vlastnímu „hmotnému majetku“. Nicméně je zřejmé, že asi sotva existují tvrzení, že *jakýkoli závazek* vztahující se k vlastnímu tělu je pro „budoucí Já“ *vždy*

tíživější než *jakýkoli závazek*, jejichž předmětem jsou externí statky. Srovnej např. závazek vyplatit 1 000 000 Kč za deset let od podpisu smlouvy se závazkem předat někomu jinému „malého panáka“ vlastní krve. Každopádně, přesvědčivá libertariánská argumentace ve prospěch tohoto řešení v současnosti neexistuje. Úkolem do budoucna je tedy důkladně se zamyslet nad výše nastíněnými čtyřmi alternativami, jak právně přistupovat ke smlouvám týkajících se vlastního těla, a zvolit takové řešení, které lze podepřít nejsilnějšími argumenty.

IV. Závěr

Rothbardova teorie smlouvy je založena na rozlišování zcizitelných a nezcizitelných statků. Nevynutitelnost smluv o osobních službách vyvozují příznivci této teorie z toho, že lidskou vůli či kontrolu nad vlastním tělem fakticky nelze převést na někoho jiného. Tyto argumenty se ovšem při bližším přezkumu zdají být značně problematické. Tvrzení, že smlouvy o osobních službách jsou nevynutitelné již z toho důvodu, že smluvní převod dílčích práv k vlastnímu tělu na jinou osobu je „fakticky nemožný“, je dle mého soudu obtížně obhajitelné. Minimálně by argumentace musela být výrazně upřesněna a postavena na pevnějších základech.

Matěj Šuster je výzkumným pracovníkem Liberálního institutu (matej.suster@libinst.cz)

Použitá literatura:

- 1) Murray N. Rothbard: *Zásady ekonomie: Od lidského jednání k harmonii trhů*. Praha 2005 [Rothbard: MES]
- 2) Murray N. Rothbard: *The Ethics of Liberty* [Rothbard: EOL]
- 3) N. Stephan Kinsella: *A Libertarian Theory of Contract: Title Transfer, Binding Promises, and Inalienability*. Journal of Libertarian Studies 17, no. 2 (Spring 2003). [Kinsella, 2003]
- 4) Williamson M. Evers: *Toward a Reformulation of the Law of Contracts*. Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No. 1 (Winter 1977). [Evers, 1977]
- 5) Josef Šíma: *Právo a ekonomie*. Praha 2004. [Šíma, 2004]
- 6) Walter Block: *Toward a Libertarian Theory of Inalienability: A Critique of Rothbard, Barnett, Gordon, Smith, Kinsella and Epstein*, Journal of Libertarian Studies, Vol. 17, No. 2, Spring 2003 [Block, 2003]
- 7) Paul G. Mahoney: *Contract Remedies: General*, <http://encyclo.findlaw.com/4600book.pdf>
- 8) Guido Calabresi a A. Douglas Melamed: *Property Rules, Liability Rules, and Inalienability: One View of the Cathedral*, Harvard Law Review, Vol. 85, No. 6 (Apr., 1972) [Calabresi 1972]

ZAUJAL VÁS ČASOPIS TERRA LIBERA?

Rádi byste jej dostávali pravidelně každý měsíc?

K tomu stačí si pouze zajistit členství v

Klubu přátel liberálních myšlenek

kteřé skýtá i další výhody.

Tento klub vám nabízí tři typy členství:

Bronzové členství

Ize na jeden rok získat poskytnutím daru ve výši minimálně

500 Kč

ve prospěch LI. Bronzoví členové získají zaslání TERRA LIBERA v elektronické podobě a slevu 20 % na veškeré publikace a reklamní předměty LI.

Stříbrné členství

Ize na jeden rok získat poskytnutím daru ve výši minimálně

1000 Kč

ve prospěch LI. Stříbrní členové získají zaslání měsíčníku TERRA LIBERA v tištěné podobě a slevu 30 % na veškeré publikace a reklamní předměty LI.

Zlaté členství

Ize na jeden rok získat poskytnutím daru ve výši minimálně

10000 Kč

ve prospěch LI. Zlatí členové získají zaslání měsíčníku TERRA LIBERA v tištěné podobě, slevu 30 % na reklamní předměty LI, veškeré publikace LI v daném roce zdarma a VIP místa na akcích pořádaných LI.

A jak se stát členem Klubu přátel liberálních myšlenek?

K registraci stačí vyplnit registrační formulář na stránkách www.libinst.cz, zaslat jej na adresu lipka@libinst.cz a poukázat zvolenou částku na účet LI (do zprávy pro příjemce prosím uveďte "DAR" a "celé jméno"), případně ji složit hotově v sídle Liberálního institutu ve Spálené ulici. V případě daru převyšujícího 1000 Kč je možné částku odečíst od základu daně z příjmu (více informací na stránkách LI).

On-line archív
TERRA LIBERA
z let 2000 - 2007
dostupný na stránkách

www.libinst.cz

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno žádnou státní institucí.